

J. VICENS VIVES

Vicens i Vives,

entre la ciència històrica
i la vocació política

JOAQUIM M. PUIGVERT I SOLÀ

«VOSTÈ VOLDRIA VIURE en un món de purs, absolutament civilitzat. Cregui'm que s'arribaria a avorrir.

Perquè la millor esperança de l'intel·lectual és la de construir, no la de deixar-se portar pel balancí de la comoditat damunt la terrassa de la torre d'ivori (...). Bé és ver que ens plauria tancar-nos als arxius i de tant en tant obrir les portes de les habitacions on cuinem allò que ens sembla la més dolça mel. Però els historiadors estem cridats a marxar amb la consciència del país, si no a formar-ne part essencial». Amb aquests mots l'historiador Jaume Vicens es dirigia el 13 de març de 1955 al seu deixeble Ramon Gubern (1). Es tracta d'uns mots que sintetitzen prou bé el tarannà i l'evolució experimentada per Vicens en els anys cinquanta que l'allunyen de la imatge tòpica de l'historiador professor reclòs en les quatre parets de l'arxiu o de la càtedra universitària. També es tracta d'unes recomanacions que el distancien clarament dels que defensen (amb certa ingenuïtat «positivista») que els que es proposen exercir la «professió-vocació» de científic social han de renunciar a emetre judicis de valor i intentar evitar tota contaminació entre l'obra del científic i la del polític o del moralista (2). De les recomanacions a Ramon Gubern (o en aquella més divulgada dirigida a Josep Fontana, en què afirmava que es «pot servir el país a través de la ciència històrica») es dedueix que Vicens en aquells moments del franquisme no es proposava pas mantenir una estricta separació entre les seves activitats intel·lectuals i acadèmiques i, diguem-ne metafòricament, la plaça pública o l'àgora (3).

El Vicens dels anys cinquanta, tot i que maldava per la intervenció social, no només continuava mantenint una més que notable activitat com a historiador (a més d'intentar convèncer els seus alumnes que hom «podia viure de la cultura, sense traïr l'esperit científic») sinó que seria en aquella dècada que un seguit d'activitats i projectes a l'entorn seu s'institucionalitzarien i formalitzarien amb la crea-

ció a la Universitat de Barcelona del Centre d'Estudis Històrics Internacionals (1949), que esdevindria, en paraules d'Emili Giralt, una «plataforma universalista de Vicens que acollí eminents professors estrangers i serví per a canalitzar publicacions diverses —*Estudios de Historia Moderna* i *Índice Histórico Español*, en particular—, exponent del que anava essent l'«escola de Vicens» (4). Aquest breu article, tanmateix, no vol tant destacar la faceta del Vicens-historiador com la del Vicens que maldava per intervenir i influir en la vida social i política de la Catalunya de la segona dècada de l'època franquista. I ho farem destacant un parell d'aspectes de la trajectòria de Jaume Vicens especialment vinculats amb aquest objectiu: per una banda, el seu paper d'autor de llibres d'assaig que volien arribar a un públic ampli, més enllà dels seus alumnes a les aules i seminaris universitaris; i, per l'altra, les seves vinculacions amb determinats sectors socials, especialment vinculats a la burgesia, amb la voluntat de contribuir als canvis econòmics i polítics del país (tot emmirallant-se en l'evolució experimentada per diversos països europeus després de la Segona Guerra Mundial), en uns moments que la política econòmica autàrquica del franquisme dels anys quaranta ja estava tocant sostre i els grups d'oposició catalanista al franquisme començaven a organitzar-se.

El Vicens assagista

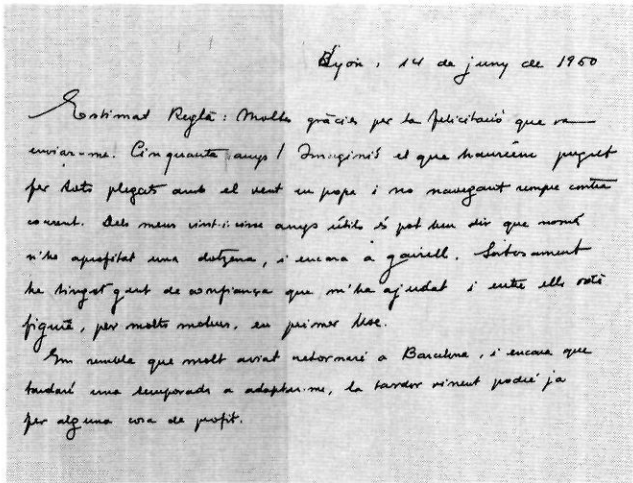
La passió per la docència, les seves col·laboracions periòdiques i l'experiència acumulada com a editor i autor de llibres de text d'història (activitats que requereixen unes grans habilitats dirigides a la síntesi prou diferents al rigor analític i empíric de l'investigador, a més d'un bagatge de lectures enormes i variades), sens dubte, varen contribuir que Vicens excel·lís en l'elaboració d'assajos històrics, aprofitant intel·ligentment i aguda els recursos propis del gènere que li

intel·ligentment i aguda els recursos propis del gènere que li varen permetre abordar, de manera més lliure i amb força i *empaquet* literaris, determinats problemes històrics. En efecte, els seus llibres *Aproximación a la Historia de España* (1952) i *Notícia de Catalunya* (1954) resulten modèlics en aquest sentit pel fet, per dir-ho amb paraules de Joan Fuster, de «posar en joc tanta astúcia intel·lectual i tants dispositius erudits» (5); o, en mots de Joan Mercader, per subministrar al públic una història molt digerida i elaborada amb l'objectiu que de la seva simple lectura es compendiessin «les més recents conclusions de la més exigent erudició» (6). En el pròleg de la *Aproximación* Vicens, per exemple, feia explícit quin era el seu principal propòsit, a saber: oferir una problemàtica general de la història d'Espanya que s'allunyés tant del «periodisme polític» com de l'«erudició detallista», amb l'objecte que els seus col·laboradors aprofitessin les múltiples hipòtesis de treball que el llibre contenia (7). Resulta d'interès destacar com en el pròleg d'aquest llibre queda clar que el seu autor quan l'escribia tenia *in mente* dues menes de lectors: per una banda, els seus alumnes i deixebles (per als quals reproduí en el mateix pròleg el discurs, veritable decàleg «metodològic» del seu programa, que pronuncià quan presentà l'original mecanografiat als assistents als seminaris que regularment feia); i, per l'altra, al públic en general, al qual invitava que es capbussés en el llibre «sense altres preocupacions» (metodològiques). Pel que fa a *Notícia de Catalunya* el seu autor pretenia fonamentar projectes polítics sòlids de futur a partir del coneixement aprofundit de la «personalitat diferenciada» dels catalans. Com han dit ja fa temps Ramon Grau i Marina López, aquests dos llibres «representaren una gran innovació, no solament temàtica (d'acord amb el programa de la història total), sinó també metodològica, pel seu estil interrogatori i no resolutori que els convertirà en fonts de reflexió política i en programa historiogràfic per a tota una generació» (8).

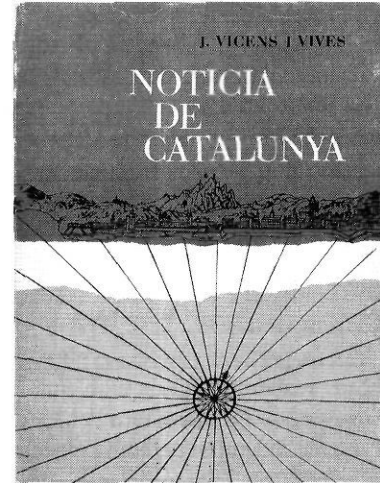
El mateix Vicens era conscient de la gran difusió i de l'èxit que assoliren aquests «dos grans petits llibres» (9). Així, quan poc abans de la seva mort, el febrer de 1960, Vicens escrivia el pròleg a la segona edició de l'*Aproximación*, reconeixia que havia estat tot un triomf editorial: «salió a los escaparates (deia) y tuvo un éxito inesperado, fulgurante», atribuint el volum de vendes a les llibreries «a que por primera vez después de quince años el público hallaba una lectura histórica imparcial», que defugia el llenguatge retòric i grandiloqüent propi dels primers anys del franquisme (10). L'èxit de la *Notícia de Catalunya*, que es publicà el 1954 simultàniament en català i castellà, no fou pas menor: «s'ha venut (deia Vicens a Ferrater Mora) com bresca de mel» (11); a Ramon Gubern li notificava que «*Notícia de Catalunya* ha anat vent en popa», de manera que «l'edició catalana està pràcticament exhaurida i la castellana s'ha venut molt. Certament (conclou Vicens), un èxit editorial» (12). En definitiva, aquests dos llibres (reeditats de nou amb ampliacions el 1960) esdevingueren veritables llibres de capçalera per a molts ciutadans cata-

lans dels anys cinquanta i seixanta, procedents de cultures i tradicions polítiques prou distintes (13), de manera que no estaria de més emprendre una investigació sobre la seva influència intel·lectual i política (elaborant, com es diu ara, una mena d'índexs d'impacte), ja fos resseguint les citacions que es feren d'aquestes obres i la seva presència en biblioteques particulars; o analitzant la seva repercussió entre diversos segments de la població catalana (estudiants, comerciants, empresaris, eclesiàstics, profes-

Carta de Vicens i Vives a Joan Reglà,
tortze dies abans de morir (Lió, 1960).

Cinquena edició de Notícia de Catalunya
(Barcelona, 1975).

nals...) a través d'una àmplia i metòdica enquesta. Una prova més de la influència d'aquests dos assaigs en determinats cercles del nacionalisme català (un cop minvades les reticències que la figura de Vicens despertava en determinats nuclis catalanistes resistencialistes d'oposició al franquisme) el constitueix el fet que recentment s'hagin editat fragments de la *Notícia* i de l'*Aproximación* (traduïts al català) amb la justificació que les síntesis històriques i de pensament de Vicens «han de ser tingudes en compte en qualsevol projecte català de futur» (14).

Vicens i la burgesia

L'ambició de Vicens d'influir en el terreny social i polític no es canalitzà únicament a través dels seus àgils i penetrants assaigs històrics, sinó que també el portaria a entrar en contacte amb determinats sectors joves de l'alta burgesia amb formació universitària, sobre els quals volia incidir. En primer lloc, val la pena destacar la seva presència, des de bon començament i no per raons únicament de tipus acadèmic, a la flamant Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, inaugurada en el curs 1954-1955 (15). L'anada de Vicens a Econòmiques tenia la finalitat «exclusiva», segons Joan Mercader, «de poder influir eficaçment en les classes directores» de Catalunya (16); apreciació que, recentment, el professor Jordi Nadal ha confirmat, amb la franquesa i la claredat que li són pròpies, en destacar que el pas de Vicens a Econòmiques li va obrir la possibilitat de «posar-se en contacte amb un món altre, amb un auditori i una clientela diferents dels que caracteritzava la Facultat de Lletres (...). Econòmiques (continua Nadal) es nodreix de gent més burgesa, més ben situada en la societat del país, i Vicens tenia un afany d'incidir sobre aquesta societat, i li semblava que el contacte amb els burgesos seria

més fàcil aquí estant: impulsaria la Història Econòmica de Catalunya (...) i, al mateix temps, entraria en contacte amb una parcel·la de la societat més influent, i en la qual ell volia incidir» (17). Efectivament, durant el període 1955-1960 Vicens desplegaria una intensa activitat de mestratge en determinats representants joves de la burgesia delerosos d'augmentar la seva formació econòmica i política. En aquest sentit resulten especialment destacables les seves intervencions, a començament dels anys cinquanta, en el Club Comodín, que agrupava estudiants amb inquietuds, entre els que destacava Carles Ferrer Salat (18).

Per acabar d'entendre aquest procés descrit resulta del tot necessari contextualitzar-lo en un determinat moment del franquisme, els inicis de la dècada dels cinquanta, en què es començà a esberlar la política econòmica autàrquica i ultranacionalista dels anys quaranta que havia donat lloc a notables fracassos i havia propiciat, al seu torn, l'existència d'una burgesia empresarial delerosa de guanys fàcils i desinteressada de tot allò que no fos el «seu» negoci i la «seva» indústria; un sector empresarial, el dels anys quaranta i cinquanta, en què encara predominaven els pèrits i titulats en comerç i que tendia a subvalorar o menystenir l'ensenyament universitari (19). A mesura que l'aïllament internacional del règim de Franco anava minvant començaren a albirar-se alguns signes de canvi en la política econòmica que culminaria amb el Pla d'Estabilització de 1959 i l'arribada al govern de destacats i conspicus tecnòcrates de l'Opus Dei, que maldaven per liberalitzar l'economia sense introduir els canvis polítics necessaris per a democratitzar la societat (20). És en aquests moments, doncs, que es començà a produir a Barcelona una veritable eclòsió i demanda de centres destinats a la formació d'economistes i de futurs empresaris. En efecte, a l'esmentada Facultat d'Econòmiques de la UB, inaugurada el 1954, s'afegiren, el 1958, la creació de les dues pri-

Vicens i Vives amb Sobrequès, Díaz-Plaja i Valentí Fiol.
(A bord del «Marqués de Comillas», 1934).

Vicens i Vives
amb Josep Pla.

meres *business schools* espanyoles, a saber, IESE (dins l'òrbita de l'Opus Dei i destinada a la formació de postgraduats) i ESADE (centre vinculat als jesuïtes que formaria llicenciats, a més de postgraduats) (21). Seria, també, durant el mateix any 1958 que els col·laboradors del Club Comodín crearien el Cercle d'Economia que, en paraules de Carme Molinero i Pere Ysàs, agleva els «fills de l'alta burgesia catalana que, un cop acabada la vida universitària, tenien una consciència clara de la seva manca de coneixements, tant en el camp de la vida econòmica del país com de la nostra història més immediata» (22).

En la mesura que el Cercle d'Economia volia fomentar la trobada i el debat entre els empresaris, els economistes de la Universitat i els tècnics de l'Administració, Vicens hi tingué un fort protagonisme. En realitat, seria a l'entorn del Cercle on intentaria, per dir-ho d'alguna manera, posar a la pràctica els textos o articles, gairebé programàtics, que publicà a la revista *Destino* titulats, significativament, «Europa a la vista» (13-VI-1953) i «Hacia una nueva burguesía» (30-X-1954). En aquest darrer article Vicens advocava per la creació d'un nou model d'empresariat que recuperés, en paraules seves, «el timó de la nau social» i aportés «esperit d'empresa, pactisme polític, tolerància ideològica i igualtat d'oportunitats socials» (23). La proposta de Vicens volia ser una proposta de futur però anava sempre acompanyada, com veurem tot seguit, de sengles reflexions històriques, que es volien alligadores. En aquest sentit l'ascendent que per Vicens va tenir l'escola francesa dels *Annales* (especialment d'ençà el 1950), conjuntament amb el fet que anés *in crescendo* el seu interès per la història contemporània o del temps més recent, devia facilitar aquest exercici continuat d'interrelació entre el passat i el present. Només cal recordar que Lucien Febvre i Marc Bloch consideraven que la interrogació sobre el passat fet inevitablement de manera retrospectiva o «regressiva» des del pre-

sent tenia un veritable valor heurístic, a més d'ajudar a respondre als problemes més actuals i punyents de la societat. En aquest sentit val la pena constatar una coincidència entre Vicens i els *Annales* de la primera època que no sempre s'ha posat de relleu: molts articles publicats a la prestigiosa revista francesa durant el període 1929-1939 feien referència, també, a qüestions de rabiosa actualitat mundial i responien a la voluntat d'oferir consells d'utilitat a tots aquells que tenien responsabilitats socials, ja fossin del món de l'administració o dels negocis, reforçant «la tendència tecnocràtica de la revista», des d'una certa i suposada desideologització o despolitització, tot afavorint la connexió d'interessos «dels historiadors amb els gestors» (24).

Una lectura presentista i vitalista del passat

On es comprova de manera més diàfana les interrelacions i comparacions que Vicens establí entre el passat i el present (i viceversa) és en el text de la conferència pronunciada el 1958 al Cercle d'Economia «El capità d'indústria espanyol dins els darrers cent anys» que venia a ser, en expressió feliç de Josep Termes, el «guió polític» del seu llibre *Industrials i Polítics* (1958), llibre amb què Vicens demostrava, amb escreix, el viratge experimentat que el menà de la història medieval i moderna a la història contemporània. Tal com destacà oportunament Ernest Lluch, «El capità d'indústria» posà en evidència «com a Vicens el seu treball científic i la seva activitat política apareixen entrelligats», retroalimentant-se mútuament (25). Per Vicens la burgesia catalana fou un important i fecund objecte d'estudi, certament, en què podia aplicar els enfocaments i els mètodes més renovadors i sofisticats (especialment quantitius) de la història social i econòmica dels *Annales* parisiencs. D'aquesta manera encarava l'anàlisi històrica de la burgesia amb la premissa i moderni-

tat metodològica que preconitzava un canvi radical d'orientació en l'elecció de les fonts històriques i s'allunyava de la vella història narrativa, política i institucional: «en lugar de las grandes colecciones legislativas, los humildes archivos en donde la ley choca con la vida (deia Vicens, per exemple, amb clares resonàncies febvrianes): *protocolos notariales, fondos consulares y mercantiles, archivos de policía, decisiones de los tribunales de justicia, fondos de los Gobiernos Civiles*» (26). Però a l'hora d'interpretar el paper històric (i de futur, no ho oblidem) de la burgesia, incorporava sense cap tipus de distància i crítica en la seva anàlisi les teories i interpretacions d'Arnold Toynbee (1889-1975), manllevades del seu *A Study of History*, tot assumint l'aiguabarreig eclèctic d'idealisme, conservadorisme, elitisme social i desdeny per la democratització social present a l'obra de l'historiador britànic (27). A *Notícia de Catalunya*, Vicens afirmava, per exemple, el paper dels creadors i de les «minories selectes» en la vida cultural, política i econòmica, presentant com a simple quimera irrealitzable «la democratització del pensament, de l'art, de la riquesa i de la política» (28). Possiblement en aquest aspecte Vicens devia coincidir ideològicament amb l'elitisme de l'Opus Dei i d'altres sectors catòlics actius de postguerra; amb l'Opus Vicens mantenia si més no contactes indirectes, a través d'alguns dels seus membres vinculats a la Universitat (després que protagonitzessin el procés conegut com la «conquesta de càtedres»), al CSIC (que cal no oblidar que en aquells moments fou una important palanca de promoció i extensió de l'Opus) o a l'editorial Rialp, que no endebades seria la responsable de l'edició castellana d'*Industrials i polítics* (1958), amb el títol *Cataluña en el siglo XIX* (1961) (29).

En la seva conferència sobre «El capità d'indústria» Vicens animava, així doncs, la jove burgesia a recuperar el protagonisme històric com a «minoria selecta» i classe social dirigent, proposant-los com a exemple la generació «gegant» o cabdal dels seus avis (la del catalanisme conservador victoriós el 1901), que, segons ell, amb unes paraules que invitaven a establir el paral·lelisme amb la situació de final dels anys cinquanta, donaren al país «un to europeu, tolerant, actiu» (30). En definitiva, Vicens volia que els empresaris assumissin les responsabilitats col·lectives en el terreny cívic, cultural i polític, des de l'explicació de quina fou, al llarg de la història, la «funció social de la burgesia» (31). En qualsevol cas, no sembla desgabellat que s'hagi presentat Vicens com un historiador compromès que, tot assumint de manera desacomplexada la seva condició de burgès, aspirés «a ser intel·lectual orgànic de la seva classe» (32), des d'una clara «voluntat reformista», però, tal com ha dit l'autor de la seva primera biografia intel·lectual, amb unes clares «connotacions ideològiques que fóra absurd de seguir ignorant» (33); connotacions o derivacions ideològiques, però, que no desmereixen Vicens com a historiador que renovà considerablement la historiografia a Catalunya i a Espanya, mentre desplegava una gran activitat com a «constructor social» que naixia tant d'una concepció vitalista de la història com d'una preocupació pregona pels

problemes del món actual. En qualsevol cas, la trajectòria de Vicens ens recorda que els historiadors no són «innocents» i que les seves produccions són, també, filles del seu propi temps i de les seves demandes socials, amb totes les seves gresques i misèries. Aquesta constatació o conclusió diguem-ne realista, tanmateix, no ha d'anar, necessàriament, aparellada de les excessives dosis d'escepticisme i de relativisme postmoderns dels que neguen l'existència d'un cert progrés en la disciplina de la història (ni que sigui fent ziga-zaga i algunes o moltes marrades); disciplina feta de debats i polèmiques de fort amarament ideològic i polític, certament, però també construïda a través de l'aplicació de certes regles, criteris, i pòsits acumulats de coneixements àmpliament compartits pels professionals de la història (34). Com deia Lucien Febvre en un text força similar a les recomanacions que féu Jaume Vicens a Ramon Gubern amb què encetàvem aquest article: «cal dir-ho d'una vegada i breument: no, la ciència no es fa en una torre d'ivori gràcies a l'íntima i secreta operació de científics espiritualitzats que viuen una vida intel·lectual pura, fora del temps i de l'espai; la ciència -i entenc per tal la societat de les ciències- es fa gràcies a homes que es capbussen en l'ambient de la seva època» (35). S'haurà de convenir que la trajectòria de Jaume Vicens i Vives, amb clarors i algunes ombres, en constitueix un bon exemple i una magnífica il·lustració.

Joaquim M. Puigvert i Solà és professor titular d'Història Contemporània de la UdG

Notes

- (1) Fragment d'una carta de Jaume Vicens a Ramon Gubern (13-III-1955), reproduïda per Josep CLARA (et. alt.) a *Epistolari de Jaume Vicens*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1994, p. 147-149.
- (2) Cf. Norberto BOBBIO, *La duda y la elección. Intelectuales y poder en la sociedad contemporánea*, Barcelona, Paidós, 1998, p. 122. Un dels exemples que aporta Bobbio com a partidari de la separació entre ciència i política és Max WEBER, del qual resulta especialment il·lustratiu el llibre *El político y el científico*, Madrid, Alianza Editorial, 1992 (1ª ed. castellana: 1967), p. 180-231, on es recullen textos de Weber escrits el 1919.
- (3) Cf. fragment d'una carta de Jaume Vicens a Josep Fontana (23-III-1958) reproduïda a *L'Avenc*, 83 (juny 1985), p. 29.
- (4) Cf. Emili GIRALT, «Prólogo» a J. VICENS VIVES, *Aproximación a la Historia de España*, Barcelona, Salvat Editores, 1970, p. 11. La referència que hom «podia viure de la cultura...» procedeix de la carta de J. Vicens a Emili Giralt (12-III-1955) reproduïda a J. CLARA, *Epistolari...*, op. cit., p. 131. Indicacions similars també les féu Vicens a R. Gubern (op. cit. p. 156-159).
- (5) Cf. Joan FUSTER, *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Curial, 1988 (vuitena edició), p. 417 (els qualificatius de Fuster fan referència a *Notícia de Catalunya*).
- (6) Cf. Juan MERCADER, «Jaime Vicens Vives: su obra histórica», *Arbor*, n. 255 (març 1967), p. 54.
- (7) Cf. J. VICENS VIVES, *Aproximación a la Historia de España*, Barcelona, Centro de Estudios Históricos Internacionales, 1952, p. 6.
- (8) Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, art. «Vicens i Vives, Jaume», dins Francesc ARTAL (et. alt.), *Íctineu. Diccionario de las ciencias de la sociedad als Països catalans (segles XVIII-XX)*, Barcelona, Edicions 62, 1979, p. 497.
- (9) L'expressió és del pare Miquel BATLLORI (cf. «La doble lección de Jaime

- Vicens y Vives, 1910-1960», dins *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, Barcelona, Universidad de Barcelona-Facultad de Filosofía y Letras, 1965, vol. I, p. XV, que opina que l'*Aproximación* i la *Notícia* eren «los más característicos (llibres), los más bellos y los mejores de Jaime Vicens y Vives».
- (10) Frases que procedeixen del pròleg de Jaume Vicens a la 2a edició (1960) de l'*Aproximación a la Historia de España*, reproduït a l'edició de 1970 publicada per Salvat (*op. cit.*, p. 20).
- (11) Fragment de la carta de Jaume Vicens a Ferrater Mora (8-III-1955), reproduïda a Josep CLARA (et. alt.), *Epistolari...*, *op. cit.*, p. 79.
- (12) Fragment de la carta de Jaume Vicens a Ramon Gubern (3-III-1955), reproduïda a Josep CLARA (et. alt.), *Epistolari...*, *op. cit.*, p. 145.
- (13) Joan RAVENTÓS també emprà l'expressió «llibres de capçalera» quan descriu l'impacte de l'*Aproximación a la Historia de España* i *Notícia de Catalunya* (cf. «La vocació política d'un historiador», dins *L'Avenç*, n. 83, juny 1985, p. 45).
- (14) Cf. Jaume VICENS i VIVES, *Textos fonamentals*, Barcelona, Barcelonense d'Edicions, 1998, p. 11 (Selecció, presentació i notes de Jordi Galí).
- (15) Cf. Francesc ARTAL i Francesc ROCA, «La ciència econòmica a Catalunya (1800-1980)», dins AA.DD., *L'aportació de la Universitat catalana a la ciència i la cultura*, Barcelona, L'Avenç, 1981, p. 100.
- (16) Cf. Joan MERCADER, «Jaime Vicens Vives», *art. cit.*, p. 38.
- (17) Fragments de la conversa de Montserrat Casals amb Jordi Nadal, reproduïts (i comentats) per Josep M. MUÑOZ, a *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 312.
- (18) Cf. Ferran MASCARELL, «Conversa amb Josep Benet i Carles Ferrer Salat. Cap a una nova burgesia», *L'Avenç*, n. 83 (juny 1985), p. 33.
- (19) Cf. Carme MOLINERO i Pere YSÀS, *Els industrials catalans durant el franquisme*, Vic, Eumo Editorial, 1991, p. 61-84 i p. 90-91.
- (20) Cf. Walter L. BERNECKER, «El franquismo, ¿un régimen autoritario de modernización?», *Hispania*, XLIV, n. 157 (1984), p. 388 i següents; l'autor d'aquest article arriba a la conclusió que «durante mucho tiempo no se notó que las liberalizaciones parciales de los años sesenta no iban encaminadas a superar el autoritarismo, sino a estabilizarlo» (p. 391). Vegeu, també, Salvador GINER i Sebastián SARASA, «Religión y modernidad» dins Rafael DÍAZ SALAZAR i Salvador GINER (eds.), *Religión y sociedad en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1993, p. 54-60.
- (21) Per entendre els orígens d'ESADE i IESE són imprescindibles les planes que Joan ESTRUCH ha dedicat a la qüestió en el seu llibre *L'Opus Dei i les seves paradoxes: un estudi sociològic* (Barcelona, Edicions 62, 1993, p. 315-343) on s'explica que el 1956 un grup d'empresaris de Barcelona s'adreçà als jesuïtes demanant «la creació d'un Deusto a Barcelona», justificant la petició pel fet que consideraven que la Universitat (de Barcelona) formava economistes, però no empresaris (*op. cit.* p. 338).
- (22) Cf. Carme MOLINERO i Pere YSÀS, *Els industrials...* *op. cit.*, p. 47.
- (23) Cf. Jaume VICENS, «Hacia una nueva burguesía», dins Miquel BATLLORI i Emili GIRALT, *Obra dispersa. España, América, Europa*, vol. II, Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1967, p. 505.
- (24) Cf. François DOSSE, *La historia en migajas. De «Annales» a la «nueva historia»*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1988, p. 64-67. (1a ed. francesa, 1987).
- (25) Cf. Ernest LLUCH, *nota de presentació a Jaume VICENS i VIVES*, «El capità d'indústria espanyol dins els darrers cent anys», *Recerques*, n. 10 (1980), p. 162. La valoració de la conferència de Vicens, al Cercle d'Economia com a «guió polític» d'*Industrials i Politics*, la féu Josep Termes a «La historiografia de la postguerra i la represa de Jaume Vicens», dins J. NADAL et alt.: *La historiografia catalana. Balanç i perspectives*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 44.
- (26) Jaume VICENS, *Aproximación...* *op. cit.*, p. 12.
- (27) Cf. Eva SERRA, «La Història moderna: grandesa i misèria d'una renovació», *L'Avenç*, n. 83 (juny 1985), p. 56-63; Josep M. MUÑOZ, *Jaume Vicens...* *op. cit.*, p. 193-200.
- (28) Cf. Jaume VICENS, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1954, p. 63. De manera significativa Vicens titula el capítol IV de la *Notícia de Catalunya*, on exposa les teories de Toynbee, «Prohombres y gentes de bien» (p. 63-79).
- (29) A través del llibre de Josep M. MUÑOZ (*Jaume Vicens... op. cit.*, p. 273-290) es comproven els diversos contactes de Jaume Vicens amb historiadors vinculats a l'Opus Dei, com ara Rafael Calvo Serey i el que fou director general d'Informació Florentino Pérez Embid, o el professor de Filosofia, i alumne seu, Jordi Pérez Ballestar. Amb aquest darrer va publicar conjuntament el llibre *El problema social. Génesis, planteamiento, soluciones* (Barcelona, Editorial Teide, 1958), on en un capítol escrit per Pérez Ballestar es parla de la «santificación del trabajo ordinario» (p. 141-143), citant Escrivà de Balaguer i el seu llibre *Camino*, per exposar la tesi que el treball professional, les activitats i les tècniques modernes podien ser instruments de «santificació personal». Per la forta presència de membres de l'Opus a la Universitat i CSIC dels anys de postguerra, cf. Gonzalo PASAMAR, *Historiografía e ideología en la postguerra española: la ruptura de la tradición liberal*, Zaragoza, Prensas Universitarias, 1991, p. 89 i següents, i Antoni ROCA, «Décadas de marginación. Los primeros años de trabajo del Consejo Superior de Investigaciones Científicas», *El País*, 23-XI-1989, p. 4-5 (dels fulls «Temas de nuestra época»). Per entendre aquesta forta presència cal considerar el fet que els socis de l'Opus es regixen per unes constitucions que «fan de l'exercici de càrrecs públics un mitjà peculiar d'apostolat» (cf. Joan ESTRUCH, *L'Opus Dei...* *op. cit.*, p. 202). Per veure els possibles paral·lelismes entre el pensament de Vicens i el de determinats sectors catòlics (que també feren seves les tesis de Toynbee) pot ser útil la consulta de Gonzalo PASAMAR, «Cultura catòlica i elitismo social: la función política de 'Arbor' en la postguerra española», *Arbor*, CXXII, 479-480 (1985), p. 17-37.
- (30) Jaume VICENS i VIVES, *Notícia...* *op. cit.*, p. 77. Vicens utilitzà l'anomenat mètode de les generacions, influenciat per Ortega y Gasset, Julián Marías i Laín Entralgo: «Per a nosaltres (deia, per exemple, a *Industrials i politics*), la generació històrica és expressió de l'actitud adoptada per la classe rectora d'un país -política, econòmica, intel·lectual- davant un estat de fet provocat per un capgirament estructural. Solament en aquest instant d'emergència són acceptades les posicions filosòfiques i artístiques que abans eren patrimoni d'una minsa minoria (...). Per aquesta raó, tota generació cabdal sol comportar una generació secundària, marginal o acumulativa, que completa la seva obra, adés portant aquesta cap a realitzacions polítiques i culturals concretes. Refer el joc entre generacions cabdals i generacions acumulatives és essencial per a comprendre tota dinàmica social interna, i especialment la catalana del XIX» (Jaume VICENS, *Industrials i politics (segle XIX)*, Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1980, 3a ed., p. 190-191).
- (31) Ferran MASCARELL, «Conversa...», *art. cit.*, p. 33.
- (32) Aquestes definicions de Vicens han estat fetes per Alejandro SÁNCHEZ a «La burgesia catalana del segle XIX en l'obra de Jaume Vicens Vives», *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 3 (maig 1986), p. 47. Vegeu, també, Borja de RIQUER, «Revisar Vicens: una necessitat i un rept», *L'Avenç*, 83 (1985), p. 64-71 i Àngels SOLÀ, «Informe, crítiques i suggeriments a l'entorn de la historiografia sobre la burgesia catalana del segle XIX», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 16 (1993), p. 419-438, on afirma que «empès (Jaume Vicens) pel catalanisme i l'antifranquisme, i orientat pel seu liberalisme, tot assumint la seva condició de burgès, Vicens elaborà la imatge d'una burgesia vuitcentista amarada de virtuts 'burgeses'» (p. 420).
- (33) Josep M. MUÑOZ, *Jaume Vicens...* *op. cit.*, p. 400.
- (34) En aquesta direcció resulten d'interès les recents reflexions que ha fet Eric Hobsbawm en el seu darrer llibre *Sobre la Historia* (Barcelona, Crítica, 1998; 1a ed. anglesa, 1997), especialment en els capítols 5 («¿Ha progresado la historia?») i 9 («Partidismo») i 21 («La historia de la identidad no es suficiente»). Hobsbawm en aquest llibre destaca com, en determinades circumstàncies, el partidisme en ciències socials pot representar uns certs avantatges, en la mesura que estimuli noves recerques i enfocaments (al marge de les seves conseqüències ideològiques i de les seves motivacions) i contraresti la tendència de les especialitzacions acadèmiques a l'autoaïllament (cf. *op. cit.*, p. 142-245).
- (35) Lucien FEBVRE, *Combates por la historia*, Barcelona, Ariel, 1975 (4a ed.), p. 86 (1a ed. francesa, 1953).